

Antoni Porzeziński
Muzeum Narodowe
w Szczecinie

Stargardia
Tom IV, 2004

Miecze typu „sax” w zbiorach Muzeum Narodowego w Szczecinie

Problematyka zagadnienia najstarszej wczesnośredniowiecznej broni białej łączy się nierozdzielnie z okresem panowania dynastii Merowingów. Około 530/540 r. n.e. pojawia się nagle krótka broń biała stanowiąca w linii prostej pochodną rozwoju noży, określona mianem mieczów „sax”¹. Są to miecze jednosieczne, dość znacznej długości, w kształcie dużego noża o prawie równej szerokości głowni, z wyraźnie wyodrębnioną rękojeścią. Nieprzerwana ciągłość linii ich rozwoju trwa do końca VII wieku, kiedy pojawiają się pierwsze egzemplarze długich mieczy „sax” – „Langsaxe”, rozwijające się nieprzerwanie do końca VIII wieku.² Wykazywały one wyraźny i stabilnie równomierny rozwój długości głowni miecza w przedziale czasowym 150 lat, od około 18 do 55 cm, charakteryzując się stałym przyrostem 2,13 cm w ciągu jednej dekady³. Zjawisko to jest identyczne na całym, dość rozległym obszarze występowania mieczów „sax” i stanowi główną cechę ich ciągu rozwojowego⁴. Po raz pierwszy tę kategorię zabytków zestawił i omówił E. Petersen w 1939 roku, definiując miecze „sax” jako jednosieczne, wyróżniając pośród nich dwie zasadnicze odmiany: „sax” – miecz krótki i „scramasax” – miecz długi⁵. W przedstawionym podziale nie uwzględnił wcześniejszego podziału tej kategorii na trzy odrębne odmiany („sax”, „langsax” i „scramasax”). Zdaniem cytowanego badacza miecze typu „sax” pojawić się miały nagle na dość znacznym obszarze w połowie V w., stanowiąc typowy element wyposażenia grobów męskich. W trakcie VI wieku wykazują one ciągłą tendencję wzrostową w zakresie długości, by od 2 połowy VI w. reprezentować już długie i ciężkie egzemplarze odmiany „scramasax”, których rozwój trwa nieprzerwanie do końca VIII wieku⁶. Na obszarach położonych na wschód od Odry i Nysy Łużyckiej (w obecnych granicach państwa polskiego), E. Petersen zlokalizował 3 pewne znaleziska

¹ W. Hübener, *Die Langsaxe der späten Merowingerzeit*, „Acta Praehistorica et Archaeologica”, t. 21, 1989, s. 75-84; T. Makiewicz, *Znaleziska mieczów „sax” w Polsce*, [w:] Słowiańszczyzna w Europie, vol. 2, Wrocław 1996, s. 229-232.

² W. Hübener, *Die Langsaxe ...*, op. cit., s. 75.

³ T. Makiewicz, *Znaleziska mieczów...*, op. cit., s. 231.

⁴ W. Hübener, *Materialien zur Geschichte des merowingerzeitlichen Saxen. Ein Beitrag zu seiner Chronologie, Produktion und Distribution*, [w:] Trade and Exchange in Prehistory. Studies in Honour of Berta Stjernquist, Ed. B. Härdl, L. Larson, D. Olausson, R. Petré, Lund 1988, s. 228; tenże, *Die Langsaxe...*, op. cit., s. 76 i 84.

⁵ E. Petersen, *Der ostelbische Raum als germanisches Kraftfeld im Lichte der Bodenfunde des 6.-8. Jahrhundert*, Leipzig 1939.

⁶ E. Petersen, *Der ostelbische...*, op. cit., s. 140-147.

mieczy „sax”, odnosząc się do Białośliwia, pow. Piła, woj. wielkopolskie; Stargardu, pow. loco, woj. zachodniopomorskie i Szkaradowa, pow. Kwidziń, woj. pomorskie⁷. Miecz ze Stargardu datował E. Petersen na wiek VI, a znacznie większy egzemplarz z Białośliwia dość ogólnie na VI-VII wiek⁸. Dodać do tego należy najprawdopodobniej jeszcze jeden egzemplarz miecza tego typu, który do 1945 roku znajdował się w zbiorach Muzeum w Świdnicy⁹. Nadmienić należy, iż J. Kostrzewski w swym opracowaniu monograficznym późnego okresu lateńskiego z 1919 roku wzmiankuje powyższy egzemplarz miecza z Białośliwia, zaliczając go do militariów okresu rzymskiego¹⁰. Krytyczna ocena poglądów E. Petersena dominowała wśród badaczy polskich po II wojnie światowej aż po lata 90. XX wieku, bazując na opinii J. Kostrzewskiego, iż w odniesieniu do mieczy typu „sax” wszelkie ustalenia ich chronologii budzą daleko idące wątpliwości¹¹. Problematyka mieczy „sax” pominięta została także w odniesieniu do opracowań materiałów wczesnośredniowiecznych z Wielkopolski¹².

Tematyka mieczy „sax” nie została również ujęta w najważniejszych opracowaniach wczesnośredniowiecznej broni białej pióra A. Nadolskiego i W. Sarnowskiej¹³. Po raz pierwszy o możliwości ich występowania na obszarze Polski wypowiedział się L. Leciejewicz w 1989 roku¹⁴. W tym kontekście uzasadniona i trafna była krytyczna ocena stanu faktycznego K. Wachowskiego, iż „literatura dotycząca kontaktów Słowian zachodnich z kulturą karolińską nie jest obfita i ma głównie charakter przyczynkarski” oraz pomija najstarsze chronologicznie merowińskie egzemplarze broni białej¹⁵. Uwaga ta odnosi się w całej rozciągłości do hasłowych opracowań dotyczących Franków pióra J. Kostrzewskiego i G. Labudy¹⁶. J. Kostrzewski do broni typowo frankijskiej zaliczył miecze obosieczne typu „spahta” z VI-VII w. i miecze jednosieczne „scramasax”, najliczniej spotykane na obszarze Słowiańszczyzny połabskiej, a zupełnie wyjątkowo w Polsce¹⁷. Zainteresowania badawcze kulturą karolińską K. Wachowskiego skoncentrowały się na czasookresie od połowy VIII do początków X wieku¹⁸. Dzięki najnowszym ustaleniom badawczym W. Hübenera z lat 1988-1989, analizującego szczegółowo uzbrojenie wczesnośredniowieczne reprezentowane przez miecze typu „sax”, określona została chronologia dwóch egzemplarzy broni tego typu z obszaru pomorsko-wielkopolskiego: Stargardu (ok. 625 roku) i Białośliwia,

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, s. 149-150.

⁹ Ibidem.

¹⁰ J. Kostrzewski, *Die ostgermanische Kultur der Spätlatenzeit*, Leipzig 1919; T. Makiewicz, *Znaleziska mieczów...*, op. cit., s. 229.

¹¹ J. Kostrzewski, *Słowianie i Germanie na ziemiach na wschód od Łaby w 6-8 w. po Chr.*, „Przegląd Archeologiczny”, t. VII, 1946, s. 1-29; J. Kostrzewski, W. Chmielewski, K. Jażdżewski, *Pradzieje Polski*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965, s. 311.

¹² W. Hensel, *Studia i Materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej*, t. 1, Poznań 1950; J. Żak, *Frankijskie elementy kulturowe w kulturze protopolskiej (V/VI-IX w.)*, „Pomorania Antiqua”, t. VIII, 1978, s. 43-56.

¹³ A. Nadolski, *Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku*, „Acta Archaeologica Universitatis Lodiensis”, Nr 3, 1954; W. Sarnowska, *Miecze wczesnośredniowieczne w Polsce*, „Światowit”, t. XXI, 1955, s. 276-323.

¹⁴ L. Leciejewicz, *Słowianie Zachodni. Z dziejów formowania się średniowiecznej Europy*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1989, s. 110.

¹⁵ K. Wachowski, *Kultura karolińska a słowiańszczyzna zachodnia*, Wrocław 1992, s. 3-4.

¹⁶ J. Kostrzewski, *Frankonia, Frankowie. Stosunki ze Słowianami*, [w:] *Słownik Starożytności Słowiańskich*, t. 2, Wrocław 1964, s. 67; G. Labuda, *Frankonia, Frankowie. Stosunki ze Słowianami*, [w:] *Słownik Starożytności Słowiańskich*, t. 2, Wrocław 1964, s. 67-72.

¹⁷ J. Kostrzewski, *Frankonia, Frankowie...*, op. cit., s. 67.

¹⁸ K. Wachowski, *Kultura karolińska...*, op. cit., s. 4, 7.

pow. Piła (ok. 700 roku), których formalnie przypada na przełom VII/VIII wieku¹⁹. Stały się one tematem zainteresowań badawczych T. Makiewicza, który rozpoznane egzemplarze tej broni z terenu Polski poddał szczegółowej analizie porównawczej z okazami zestawionymi przez W. Hübenera, jak również w kontekście porównawczym z mieczami jednosiecznymi okresu rzymskiego, których szczegółową typologię przedstawił M. Biborski²⁰. Kolejnym badaczem, który w ramach analizy nad kształtowaniem się początków osadnictwa Słowiańszczyzny północno-zachodniej odniósł się do problematyki mieczów „sax” był M. Dulinicz²¹. Dokonał zbiorczego zestawienia mieczy „sax” z terenu Pomorza i Połabia, zwracając szczegółową uwagę na okoliczność ich pozyskania (por. ilustr. 3). Tworzą one wspólnie znaczącą kolekcję znalezisk broni białej (łącznie 14 egzemplarzy), pozyskaną w większości przypadków z akwenów rzek: Noteci, Piany i jej dopływów, nielicznych grobów szkieletowych (3 egzemplarze) oraz osad i znalezisk luźnych. Do tej nielicznej kolekcji pomorskich mieczy „sax” dołączymy dwa dalsze egzemplarze odkryte w zbiorach Działu Archeologii Muzeum Narodowego w Szczecinie²².

Pierwszy egzemplarz pochodził zapewne z grobu szkieletowego²³. Reprezentowany jest przez krótki miecz z wyodrębnioną rękojeścią rozszerzającą się ku głowni. Zakończenie rękojeści jest odłamane. Rękojeść miecza od głowni oddzielał owalno-łukowatego kształtu jelec wykonany z cienkiej blachy brązowej zaopatrzonej od spodu w 4 nity mocujące go do drewnianej rękojeści (ilustr. 1a). Na powierzchni zewnętrznej jelca zachowały się dookoła fragmenty drewnianej rękojeści z makroskopowym śladem wyprawionej skóry zwierzęcej. Głownia miecza posiada przekrój trójkątny i charakteryzuje się nierównomierną szerokością, wyraźnie zwężającą się w kierunku czubka ostrza. W górnej części głowni zachowane jest głębokie zbrocze biegnące równoległe do grzbietu. Grzbiet głowni jest nierównomiernie prosty. Zachowana długość miecza – 34,0 cm, rękojeści – 7,6 cm, szerokość głowni – od 2,0 do 1,0 cm, grubość – od 0,8 do 0,4 cm. Zachowana długość głowni – 26,4 cm. Środkowa i dolna część głowni posiada liczne ubytki pokorozyjne.

Drugi egzemplarz miecza typu „sax” znajdujący się w zbiorach Działu Archeologii MNS jest analogiczny do pierwszego pod względem typologicznym, lecz różni się znacznie wymiarami (ilustr. 2c). Charakteryzuje się również znacznie lepszym stanem zachowania z mniejszą ilością uszkodzeń pokorozyjnych. Reprezentuje miecz średniej długości z mocno wyodrębnioną rękojeścią, rozszerzającą się niesymetrycznie w kierunku głowni. Brak jelca. Głownia miecza o przekroju trójkątnym. Szerokość głowni zwęża się w kierunku czubka ostrza miecza. W górnej partii głowni zachowane głębokie zbrocze biegnące równoległe do grzbietu. Kształt grzbietu głowni nieznacznie łukowaty w partii dolnej. Długość miecza – 48,0 cm, długość rękojeści – 11,5 cm, długość głowni – 36,5 cm, szerokość głowni – od 3,6 do 1,0 cm (bez ubytków). Maksymalna szerokość rękojeści – 1,6 cm, grubość głowni – od 0,8 do 0,4 cm. Na skośnej, górnej krawędzi grzbietu zachowany makroskopowy

¹⁹ T. Makiewicz, *Znaleziska mieczów...*, op. cit., s. 231.

²⁰ M. Biborski, *Miecze z okresu wpływów rzymskich na obszarze kultury przeworskiej*, „Materiały Archeologiczne”, t. 18, 1978, s. 53-165.

²¹ M. Dulinicz, *Kształtowanie się Słowiańszczyzny północno-zachodniej*, Warszawa 2001, s. 95-97.

²² Zbiory Działu Archeologii Muzeum Narodowego w Szczecinie, nr inw. MNS/A/21052 – MNS/A/21053. Przy zabytkach brak jakichkolwiek adnotacji co do okoliczności i miejsca ich pozyskania.

²³ Wraz z mieczem zachował się mocno zdekompletowany szkielet ludzki.

śląd po brązowym jelicu. Egzemplarz ten posiada bardzo bliską typologicznie analogię w mieczu typu „sax” odkrytym w Anklam (Niemcy)²⁴, zachowanym w bardzo dobrym stanie o długości całkowitej 45,0 cm, długość głowni – ok. 39,0 cm, rękojeści – ok. 6,0 cm, maksymalna szerokość głowni – ok. 3,0 cm. Górna partia głowni zaopatrzona w zboczce biegnące równoległe do grzbietu głowni (ilustr. 1b; 3:5). Miecz ten krótszy jest zaledwie o 3,0 cm od egzemplarza szczecińskiego. „Sax” z Białośliwia, pow. Piła, woj. wielkopolskie – stanowi kolejną analogię do drugiego egzemplarza szczecińskiego (ilustr. 2a; 3:10). Miecz z Białośliwia charakteryzuje się następującymi parametrami technicznymi: długość miecza – 64,0 cm, długość głowni – 50,5 cm, rękojeści – 13,5 cm, szerokości głowni – 3,5 cm²⁵. Głownia miecza kształtu lekko łukowatego. Rękojeść symetrycznie rozszerzająca się w kierunku głowni. Zboczce umieszczone bardzo blisko krawędzi grzbietu głowni i równoległe do niego. Rękojeść zakończona specjalną nasadką – „grzybkiem”. Miecz zaopatrzony był w owalny jelec (por.: ilustr. 2a). Bliższy terytorialnie egzemplarz miecza „sax” ze Stargardu reprezentował pod względem typologicznym okaz krótszy i bardziej krępy (szeroki), charakteryzujący się np. parametrami technicznymi: długość miecza – 44,0 cm, długość głowni – około 34,8 cm, rękojeści – ok. 9,2 cm²⁶. Grzbiet głowni lekko łukowaty, a jej szerokość wynosiła ok. 3,75 cm. Zboczce mocno zarysowane, biegnące równoległe do grzbietu, zakończenie rękojeści uszkodzone (ilustr. 2b; 3:4). Miecz ze Szkaradowa, pow. Kwidzyń, woj. pomorskie charakteryzował się mocno wyodrębnioną rękojeścią i owalnym jelicem wykonanym z blachy brązowej. Jego pierwotna długość wynosiła ok. 35 cm, a szerokość głowni – 3,5 cm²⁷. Pod względem długości jest on porównywalny z pierwszym egzemplarzem miecza szczecińskiego (dłuższy zaledwie o 1 cm) i tak samo jak „sax” ze Szczecina zaopatrzony był w owalny jelec z blachy brązowej. Brak jest natomiast bliższych danych odnośnie formy i wielkości miecza przechowywanego do 1945 roku w Muzeum w Świdnicy. Najprawdopodobniej i tenże egzemplarz zaliczyć należy do kolekcji nielicznych znalezisk mieczy typu „sax” z obszaru Polski. Najbliższe analogie do pierwszego egzemplarza miecza „szczecińskiego” pochodzą z terytorium Niemiec i reprezentowane są przez miecz typu „sax” z Görke o zachowanej długości ok. 33 cm (por.: ilustr. 3:2)²⁸. Długość jego głowni wynosi ok. 28,2 cm, rękojeści – ok. 4,7 cm. Pod względem kształtu głowni są prawie analogiczne. Kolejną analogię stanowi uszkodzony okaz miecza „sax” z Rostock-Dierkow, o znacznie szerszej głowni, której długość wynosi około 27,6 cm (ilustr. 3:3). Pomiary długości głowni obu egzemplarzy pozwalają datować je na koniec VI wieku. (Rostock-Dierkow na ok. 585 r.; Görke – na ok. 590 rok)²⁹. Wykazane przez W. Hübenera³⁰ stałe przyrosty wielkościowe, wynoszące ok. 2,13 cm na dekadę pozwalają datować nam pierwszy egzemplarz „szczecińskiego” miecza „sax” na ok. 579/580 rok. Zdaniem niemieckiego badacza tylko pomiędzy 530/540 a końcem

²⁴ U. Schoknecht, *Kurze Fundberichte 1993 für das Land Mecklenburg-Vorpommern*, „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern“, Bd. 41, 1993, s. 314 + Abb. 4.

²⁵ T. Makiewicz, *Znaleziska mieczów...*, op. cit., s. 230.

²⁶ T. Makiewicz, *Znaleziska mieczów...*, op. cit., s. 230.

²⁷ Ibidem.

²⁸ M. Dulnicz, *Kształtowanie się...*, op. cit., s. 95-96.

²⁹ Ibidem, s. 96.

³⁰ T. Makiewicz, *Znaleziska mieczów...*, op. cit., s. 231; W. Hübener, *Die Langsaxe...*, op. cit., s. 76, 77 – Abb. 1, 83.

VI wieku długość głowni wzrosła od 18 do 27/29 cm³¹. Najbliższy terytorialnie okaz „saxa” ze Stargardu datowany jest na około 625 r.³² Uznać więc należy, iż pierwszy egzemplarz miecza „sax” ze zbiorów Muzeum Narodowego w Szczecinie jest starszy o 6-11 lat od swych niemieckich analogii z Rostock-Dierkow i Görke.

Dłuższy egzemplarz drugiego miecza „szczecińskiego” o długości głowni 36,3 cm posiada bliską analogię w mieczu „sax” odkrytym w Anklam (ilustr. 1b; 3:5)³³. Długość jego głowni wynosi ok. 39 cm i jest datowany na ok. 640 rok³⁴. Zbliżoną pod względem formy analogię stanowi miecz typu „sax” odkryty w Białosłiwu, pow. Piła, który według oceny T. Makiewicza datować należy na około 700 r.³⁵ Posiada on głownię o długości 50,5 cm (ilustr. 2a; 3:10) i reprezentuje prawdopodobnie końcową fazę rozwojową mieczy „sax”, które wykazywać zaczynają dość istotne różnice w zakresie kształtu i formy głowni. Do grupy tej zaliczone zostały przez M. Dulnicza egzemplarze odkryte w Demmin, Ketzin, Mildenbergu, Schwaan i Pasewalku. Ogólnie datowane są około roku 700 i później (ilustr. 3:8-9, 11-14)³⁶. Stosując przelicznik przyrostów wielkościowych opracowany przez W. Hübenera, egzemplarz miecza „szczecińskiego” o długości głowni 36,3 cm datować należy na około 630 r. Czasowo byłby nieznacznie późniejszy od egzemplarza ze Stargardu. Oba pozyskane egzemplarze mieczy „sax” ze zbiorów szczecińskich dzieli różnica ok. 50 lat (580 – 630). Charakteryzuje je ten sam kształt i forma, różnią się natomiast pod względem wielkościowym. Od końca VII i w okresie VIII wieku następuje znaczne zróżnicowanie formy mieczy „sax” przekształcających się w miecze typu „langsax”³⁷. Dowodem znacznego zróżnicowania ich rozwoju na terenie Niemiec są przykładem zilustrowane przez W. Hübenera (por.: ilustr. 4-6), a przechodzące z bazy źródłowej opartej na analizie 773 egzemplarzy mieczy zaliczonych do typów „sax” i „langsax”³⁸. Zaprezentowany wybór wykazuje znaczne zróżnicowanie ich pod względem kształtu i wielkości, zarówno głowni jak i rękojeści. Zwłaszcza te ostatnie osiągają znaczne rozmiary (ilustr. 6). Ogólna ilość znalezisk świadczy pośrednio o masowości ich produkcji jak również o standardzie i przydatności jako broni białej, stanowiącej podstawowe wyposażenie wojownika. Znajduje to potwierdzenie w przedstawionym przez W. Hübenera wyborze reprezentatywnych mieczy typu „langsax” (por.: ilustr. 4:1-8; 5:1-7) i mieczy typu „sax” z długą rękojeścią (ilustr. 6:1-8). Charakteryzują się one np. przelicznikiem wielkościowym:

³¹ W. Hübener, *Die Langsaxe...*, op. cit., s. 84.

³² T. Makiewicz, *Znaleziska mieczów...*, op. cit., s. 231.

³³ U. Schoknecht, *Kurze Fundberichte...*, op. cit., s. 314.

³⁴ M. Dulnicz, *Kształtowanie się...*, op. cit., s. 96.

³⁵ T. Makiewicz, *Znaleziska mieczów...*, op. cit., s. 231.

³⁶ M. Dulnicz, *Kształtowanie się...*, op. cit., s. 96.

³⁷ T. Makiewicz, *Znaleziska mieczów...*, op. cit., s. 229.

³⁸ W. Hübener, *Die Langsaxe...*, op. cit., s. 78.

Ilustracja	numer miecza	zachowana długość miecza	długość głowni
4	1	ok. 66,8 cm	ok. 52,0 cm
	2	ok. 64,0 cm	ok. 52,0 cm
	3	ok. 62,0 cm	ok. 50,0 cm
	4	ok. 60,0 cm	ok. 49,6 cm
	5	ok. 61,2 cm	ok. 48,4 cm
	6	ok. 58,4 cm	ok. 46,4 cm
	7	ok. 58,4 cm	ok. 46,0 cm
	8	ok. 58,8 cm	ok. 45,2 cm
5	1	ok. 61,6 cm	ok. 48,0 cm
	2	ok. 51,2 cm	ok. 39,2 cm
	3	ok. 51,6 cm	ok. 38,0 cm
	4	ok. 47,2 cm	ok. 37,2 cm
	5	ok. 50,0 cm	ok. 36,8 cm
	6	ok. 46,0 cm	ok. 36,4 cm
	7	ok. 44,8 cm	ok. 35,2 cm
6	1	ok. 65,2 cm	ok. 41,2 cm
	2	ok. 59,6 cm	ok. 39,2 cm
	3	ok. 52,4 cm	ok. 34,0 cm
	4	ok. 48,8 cm	ok. 29,6 cm
	5	ok. 47,2 cm	ok. 30,0 cm
	6	ok. 44,0 cm	ok. 28,8 cm
	7	ok. 46,8 cm	ok. 26,0 cm
	8	ok. 38,8 cm	ok. 22,4 cm

Reasumując stwierdzamy, iż oba egzemplarze mieczy „szczecińskich” są bardzo charakterystyczne i reprezentatywne dla typu „sax”. Stanowią też potwierdzenie o ich napływie na teren Pomorza Zachodniego już od ok. roku 579/580, a więc zaledwie około 50 lat od momentu pojawienia się ich na arenie historycznej. Znacznie trudniej, w zaistniałej sytuacji odkrycia, jest je odnieść do ściśle określonego kontekstu kulturowego, który łączyć należy z okresem wczesnośredniowiecznym.

Zusammenfassung

Die „Sax-Schwerter“ in den Sammlungen des Nationalmuseums in Szczecin (Stettin)

Die Problematik der ältesten, frühmittelalterlichen Hieb- und Stichwaffen ist eng mit der Merowingerzeit zu verbinden, als kurze „Sax-Schwerter“ zum ersten Mal im Jahre 530/540 n. Ch. angewendet wurden. Die Entwicklung der „Sax-Schwerter“ dauerte bis zum Ende des 7. Jh.s. als ein neues Schwert, der „Langsax“ hergestellt wurde, dessen Entwicklung ununterbrochen bis zum Ende des 8. Jh.s. dauerte. Es gab drei Typen von dieser Schwerter: „Sax“, „Langsax“ und „Scramasax“.

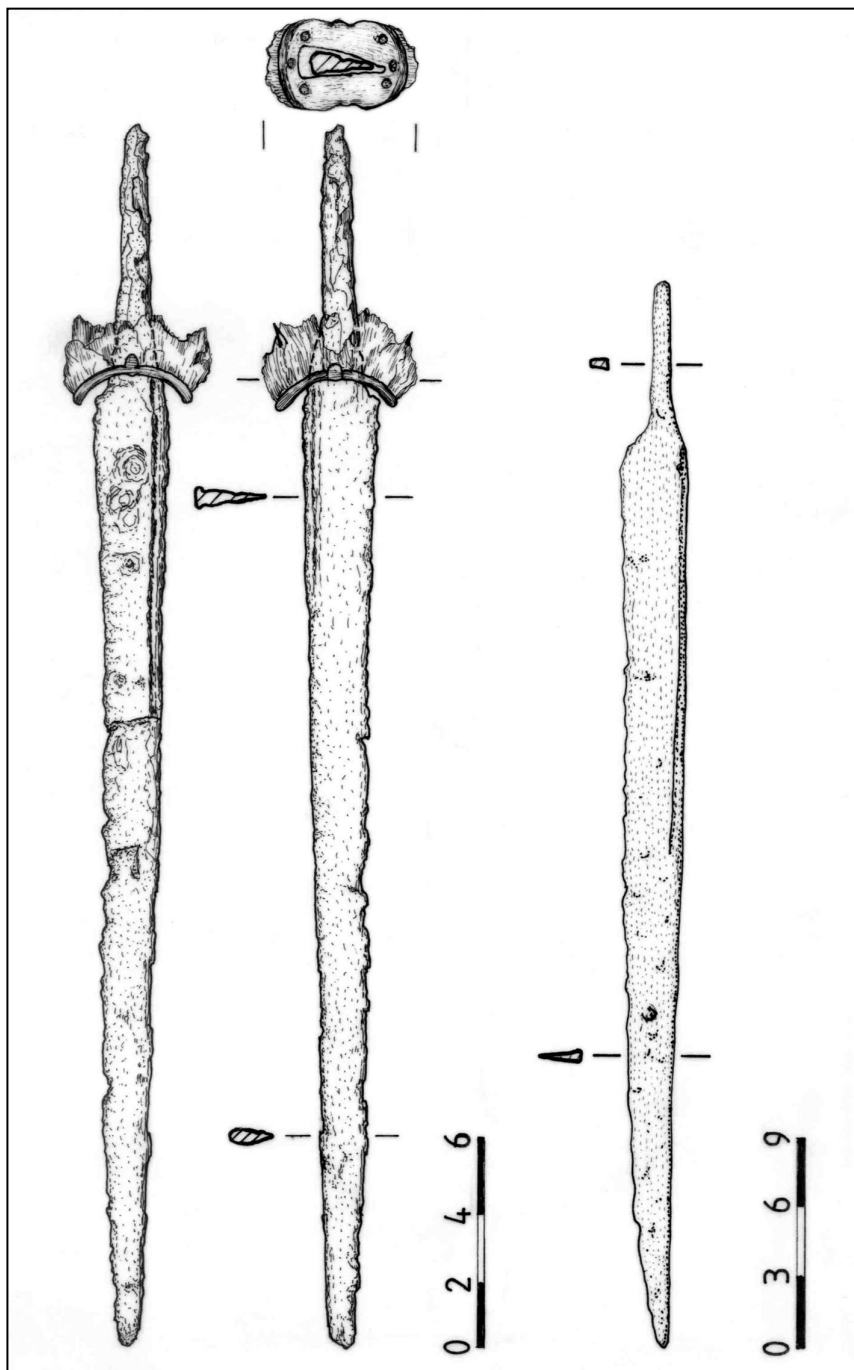
E. Petersen modifizierte die Typologie dieser Schwerter, er unterschied zwischen kurzen „Sax-Schwertern“ und langen „Scramasax-Schwertern“. W. Hübener (1988-1989) beschäftigte sich sehr gründlich mit der Entwicklung der „Sax-Schwerter“. Er stellte fest, dass sich die „Sax-Schwerter“ allmählich entwickelten. Der Griffknauf des Schwertes wurde innerhalb von einer Dekade um 2,13 cm länger. Im Jahre 1939 hat E. Petersen drei sichere Funde der „Sax-Schwerter“ lokalisiert, alle auf dem Gebiet östlich von Oder und Neiße: Stargard, Białośliwie, Kreis Piła (Schneidemühl) und Szkaradów, Kreis Kwidzyń (Marienwerder). Das Stargarder Schwert datierte er auf das 6. Jh., ein deutlich größeres Schwert aus Białośliwie auf 6./7. Jh. n. Ch.

Die Archäologen in Polen waren sehr skeptisch gegenüber solchen Entdeckungen, in dem sie Unsicherheiten hinsichtlich kultureller und chronologischer Einordnung feststellten, (nach J. Kostrzewski ist das Schwert aus Białośliwie aus der Römerzeiten). L. Leciejewicz war der erste, der 1989 feststellte, dass die „Sax-Schwerter“ auch in Polen auftreten konnten. 1996 veröffentlichte T. Makiewicz seinen ersten Artikel, der das Thema der „Sax-Schwerter“ berührte. Dank der von W. Hübner erarbeiteten Methode zur Altesberechnung der Schwerter (es geht um den Zuwachs des Schwertknaufes in jeder Dekade) konnte die Chronologie der „Sax-Schwerter“ von T. Makiewicz bestimmt werden: so kann das Stargarder Schwert auf das Jahr 625 datiert werden, das Schwert aus Białośliwie auf 700, also auf die Wende 7./8. Jh. M. Dulinicz (2001) war der nächste Forscher, der sich mit den ältesten frühmittelalterlichen „Sax-Schwertern“ beschäftigte, die in Pommern und an der Elbe gefunden wurden. Er stellte 14 „Sax-Schwerter“ zusammen, die von der ersten Hälfte 6. Jh. bis zum Jahr 700 und sogar noch darüber hinaus datiert werden konnten.

Zu dieser Aufstellung können wir auch zwei weitere Exemplare aus Polen zählen, die in den Sammlungen der archäologischen Abteilung des Nationalmuseums in Szczecin ermittelt wurden. Das erste davon (Abb. 1a) ist 34 cm lang, Länge des Griffknaufes 26,4cm, Länge des Griffes 7,6 cm. Der Griffknauf des Schwertes hat einen tiefen Hohlsliff. Das zweite Exemplar ist 48 cm lang, Länge des Griffknaufes 36,5cm, des Griffes 11,5 cm.

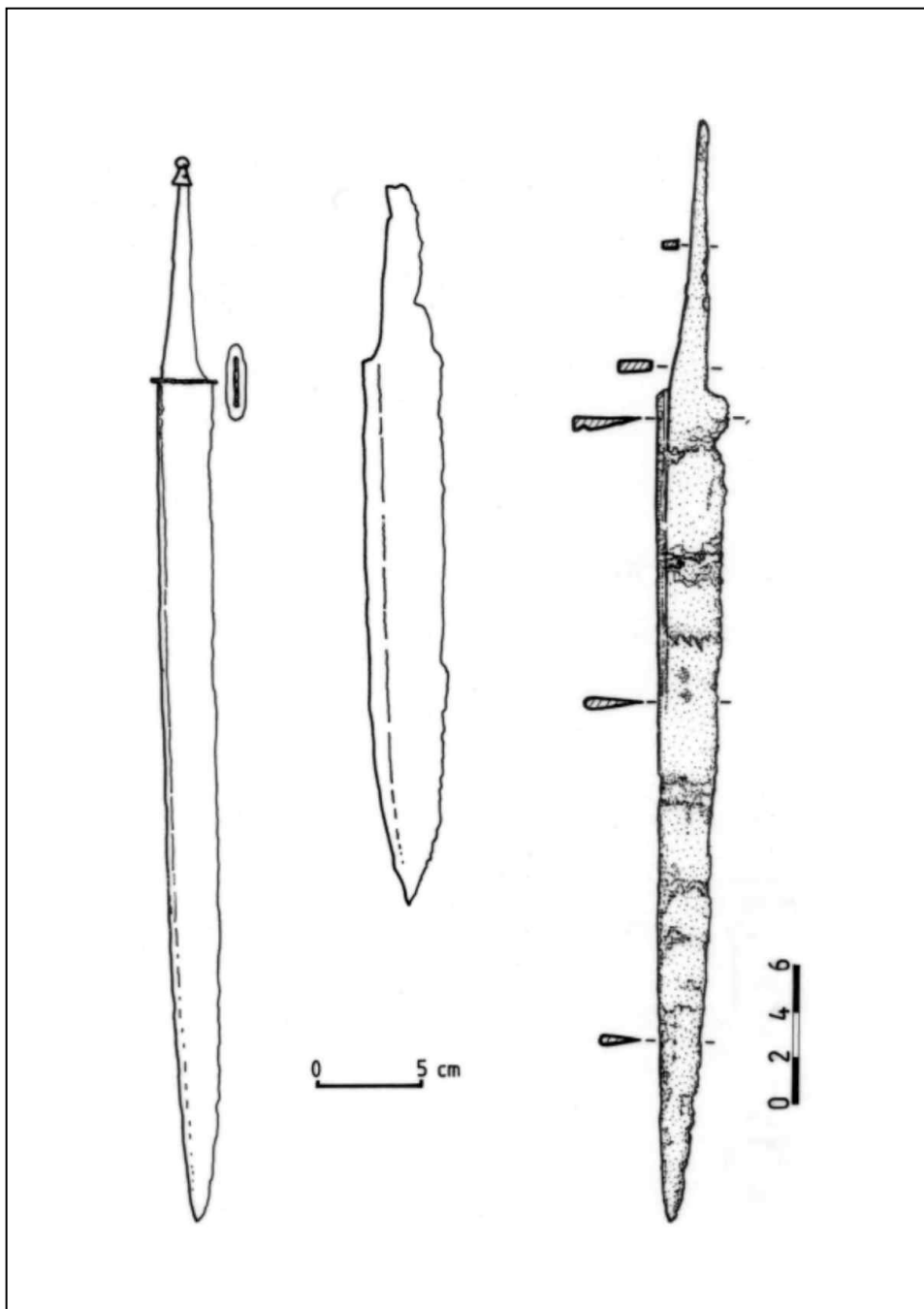
Dank der großen Ähnlichkeit der „Sax-Schwerter“ aus Görke und Rostock-Dierkow ist das erste „Sax-Schwert“ aus den Sammlungen in Szczecin auf das Jahr 579/ 580 zu datieren, wenn man die Methoden der Berechnung von W. Hübner anwendet. Das zweite Exemplar ist sehr dem „Sax-Schwert“ aus Anklam ähnlich, das auf das Jahr 640 datiert wird, obwohl es 10 Jahre älter ist, als das Anklamer Schwert. Die beiden Stettiner „Sax-Schwerter“ haben gleiche Formen. Das erste Stettiner Exemplar ist im Vergleich zu den ältesten deutschen Schwerter knapp 50 Jahre jünger. Wenn es um das zweite Schwert geht, ist seine Chronologie schwierig zu bestimmen (530-630 n. Ch.).

Die beiden Stettiner Schwerter sind neben dem Stargarder Schwert die ältesten Beispiele der frühmittelalterlichen Hieb- und Stichwaffen in Pommern.

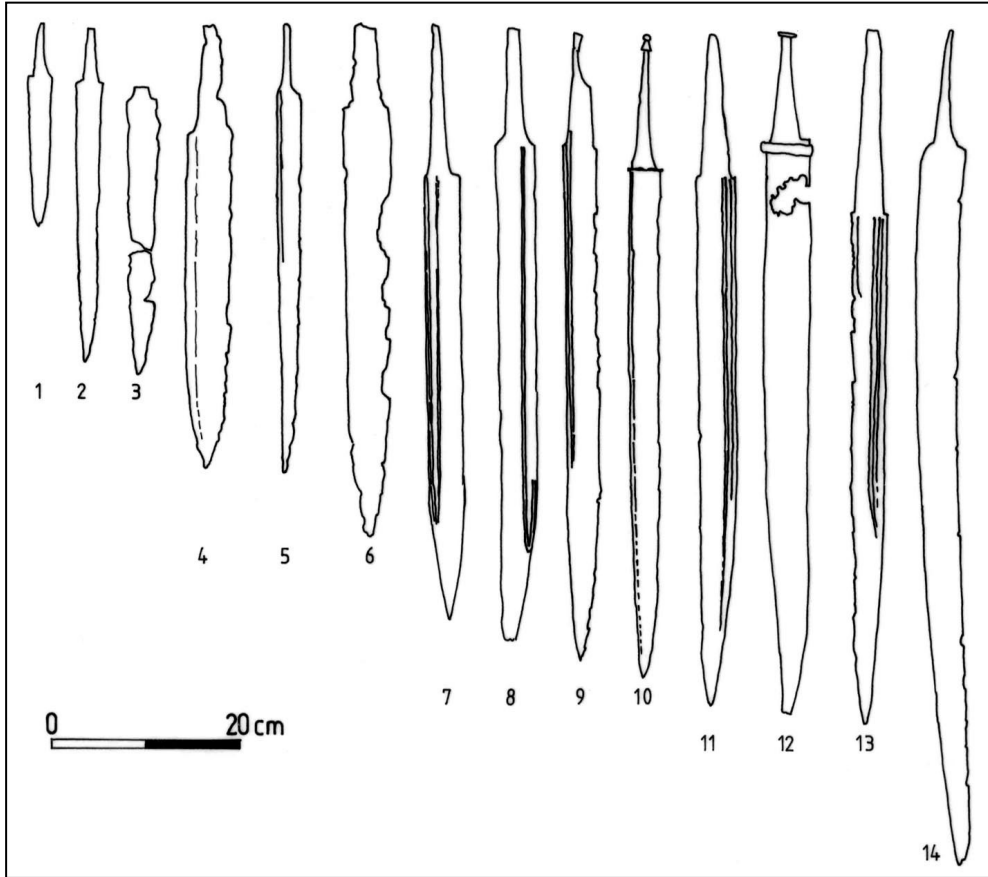
Ilustr. 1. Miecze typu „sax”: a – w zbiorach Działu Archeologicznego Muzeum Narodowego w Szczecinie, b – Anklam (Niemcy - wg U. Schoknechta). Rys. A. Rys

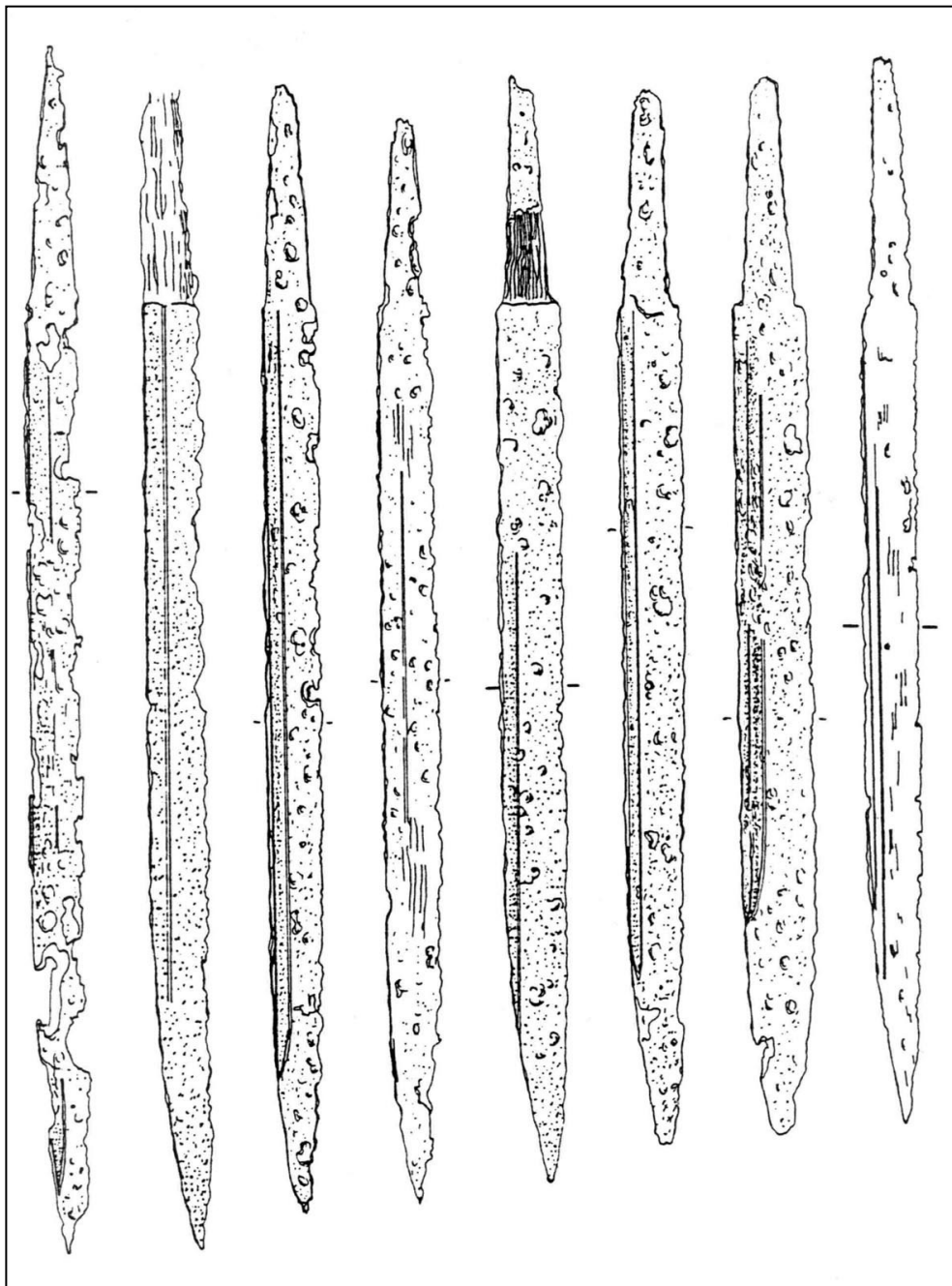
Ilustr. 2. Miecze typu „sax” pochodzące z: a – z Białośliwia, pow. Piła; b – Stargardu (wg T. Makiewicza); c – ze zbiorów Działu Archeologicznego Muzeum Narodowego w Szczecinie.

Rys. A. Rys

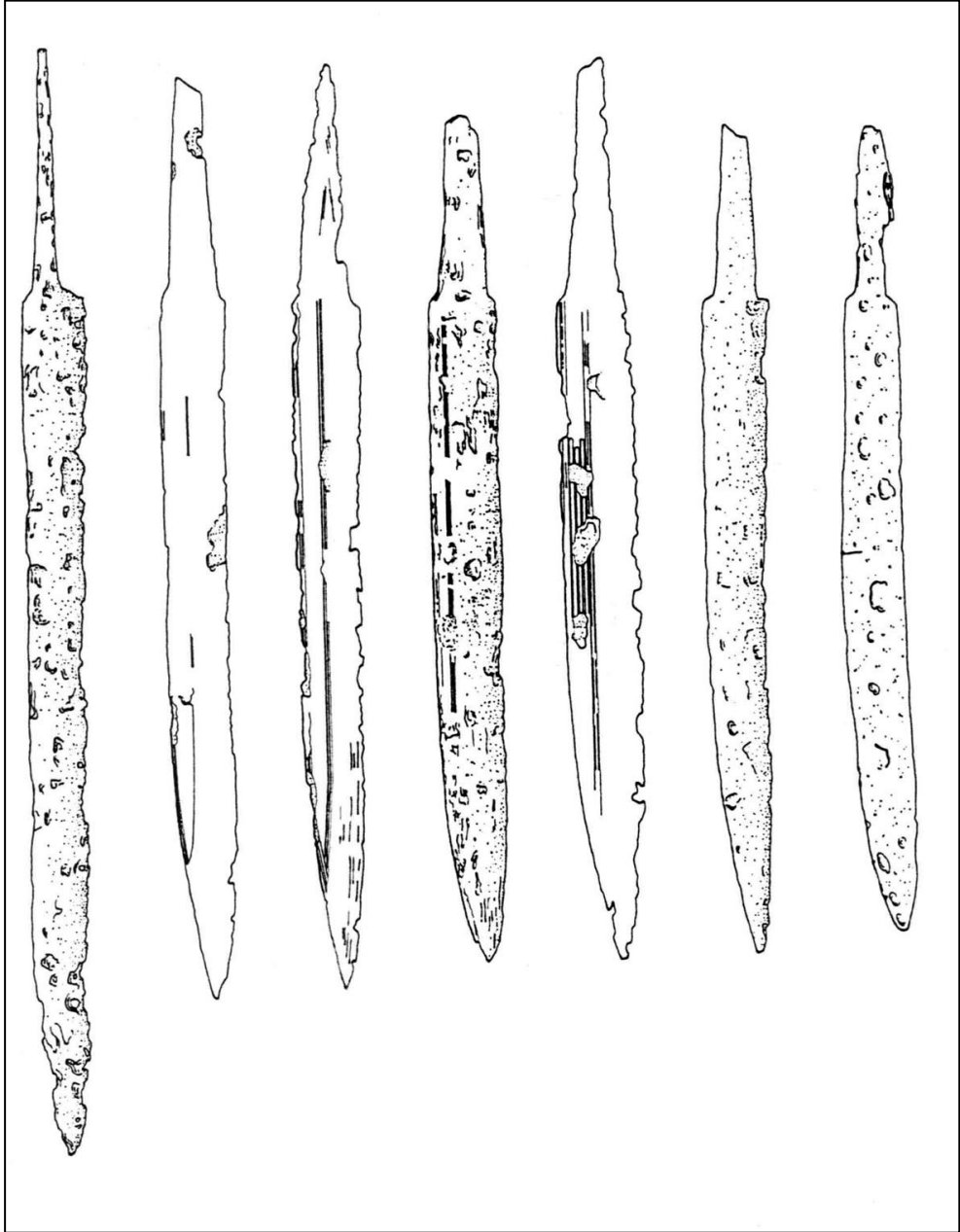

Ilustr. 3. Miecze typu „sax” z terenu Pomorza i Połabia: 1 – Kittendorf, 2 – Görke, 3 – Rostock-Dierkow, 4 – Stargard, 5 – Anklam, 6 – Schwerin, 7 – Havelberg, 8 – Ketzin, 9 – Demmin, 10 – Białośliwie, 11 – Mildenberg, 12 – Ketzin, 13 – Schwaan, 14 – Pasewalk (wg M. Dulinicza).

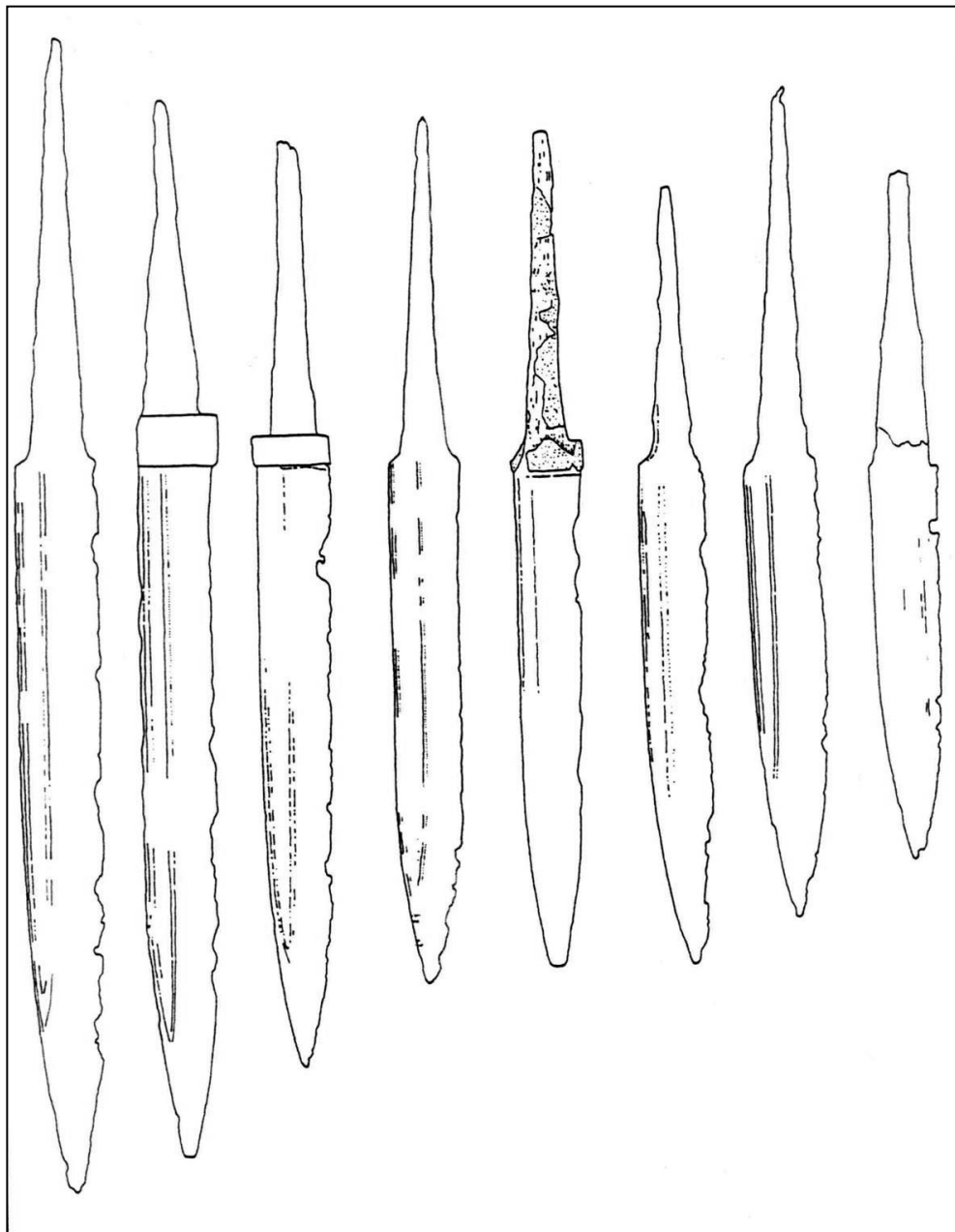
Rys. A. Ryś

Ilustr. 4. Wybór mieczów „langsax” z terenu Niemiec (wg W. Hübenera). Rys. A. Ryś

Ilustr. 5. Wybór mieczów „langsax” z terenu Niemiec (wg W. Hübenera). Rys. A. Ryś

Ilustr. 6. Wybór mieczy „sax” z wydłużoną rękojeścią (wg W. Hübenera). Rys. A. Ryś